

dan, metinde geçen yerler, yapılar, insanlar, olaylar, örf ve âdetler, hatta giyim kuşam ve hayat tarzı hakkında açıklayıcı notlar eklemek suretiyle yeni bir neşrinin yapılması Türk okuyucusu için büyük kazanç olacaktır.

Dernschwam, seyahatnâmesinde zaman zaman Türkler'i küçümseyen ifadeler kullanmakla beraber oldukça iyi müşahedelerde bulunmuştur. Özellikle geçtiği yerleşim birimlerine dair verdiği bilgiler o yerlerin tarihçeleri bakımından önemlidir. Osmanlı topraklarında yaşayan hristiyanlar ve yahudiler hakkında da etraflı bilgiler vermiştir. Bu arada Anadolu'da rastladığı Alman, Avusturyalı ve Macarlar'ın çokluğu dikkat çeker. Dernschwam, Çemberlitaş karşısındaki Elçi Hanı'nda kalarak 25 Ağustos 1553'ten 9 Mart 1555'e kadar on sekiz aydan uzun bir süre içinde yaşadığı İstanbul'u etraflı şekilde incelemiş ve pek çok ayrıntıya dikkat etmiştir. Bunlardan özellikle yiyecekler ve fiyatlar hakkında düştüğü notlar üzerinde durmaya değer niteliktedir.

BİBLİYOGRAFYA :

H. Kiepert, "Beitrag zur inschriftlichen Topographie Klein-Asiens", *Monatsberichten der Königliche Preussischen Akademie der Wissenschaften*, Berlin 1863, s. 307-323; a.m.f., "Hans Dernschwams orientalische Reise, 1553 bis 1555", *Globus*, III, Braunschweig 1887, s. 184-190, 202-205, 214-220, 230-235; *Hans Dernschwam's Tagebuch, einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553-1555)* (ed. F. Babinger), München-Leipzig 1923, s. XIII-XXXVI; a.m.f., "Hans Dernschwam ein Kleinasien Forscher des 16. Jahrhunderts", *Deutsche Rundschau für Geographie*, XXXV, Wien-Leipzig 1913, s. 535-546; a.m.f., "Eine unbekannte Denkmünze auf Hans Dernschwam", *Mitteilungen der Bayerischen Numismatischen Gesellschaft*, XXXI, München 1913, s. 46-51; a.m.f., "Eine neuentdeckte Ungarische Kerbinschrift aus Konstantinopel vom Jahre 1515", *Ungarische Rundschau*, II, München-Leipzig 1913, s. 41-52; a.m.f., "Ein schriftgeschichtliches Rätsel ?", *KSz.*, XIV (1913), s. 4-19; a.m.f., "Zur Lebensgeschichte Hans Dernschwams, eines Kleinasien Forschers des XVI. Jahrhunderts", a.e., XXXVI (1914), s. 133-135; a.m.f., "Neue Beiträge zur Lebensgeschichte Hans Dernschwams, eines Kleinasien Forschers des XVI. Jahrhunderts", a.e., XXXVII (1915), s. 37-38; J. Berlász, *Dernschwam János Könyvtára, A hazai humanizmus történéze*, Budapest 1964; St. Yerasimos, *Les Voyageurs dans l'Empire Ottoman (XIVe-XVIe siècles)*, Ankara 1991, s. 230-233; N. Iorga, "Encore un voyageur en Turquie au XVIe siècle: Dernschwam", *Revue Historique du Sud-Est Europeen*, X, Bucarest 1933, s. 144-155; K. Oberdorffer, "Hans Dernschwam", *Lebensbilder an der Bayerischen Schwaben*, I/195, s. 229-245; Semavi Eyice, "Elçi Hanı", *TD*, sy. 24 (1970), s. 103; Z. Kakuk, "Türkisches aus Hans Dernschwams Tagebuch", *AOH*, XXXII (1976), s. 283-292.

SEMAYİ EYİCE

DERRÂS el-FÂSÎ

(دزاس الفاسی)

Ebû Meymûne Derrâs
b. İsmâil el-Fâsî
(ö. 357/968)

Mâlikî fakihî ve muhaddis.

Memleketi ve muhtemelen doğum yeri olan Fas şehrinde ilk tahsilini yaptıktan sonra ilim yolculuğuna çıktı. İfrîkiye'de İbnü'l-Lebbâd el-Kayrevânî'den İmam Mâlik'in *el-Muvatta*'nı okudu ve ondan hadis dinledi. Hac yolculuğu sırasında uğradığı İskenderiye'de Ali b. Abdullah b. Ebû Matar'dan İbnü'l-Mevvâz'ın *el-Mevvâziyye*'sini dinleyerek Kayrevan'da rivayet etti. Büyük itibar gördüğü Hâfrevan'da devrinin en büyük hadis hâfızı kabul edilerek Ebû Meymûne el-Muhaddis diye şöret buldu. Burada kendisinden İbn Ebû Zeyd ve Kâbisî gibi meşhur âlimler hadis dinlediler. İlim ve cihad için Endülüs'e giderek bir müddet sınırda ikamet etti. Bu sırada kendisinden Hasan b. Ali el-Kelbî ve Ebû'l-Ferec İbn Abdûs hadis dinlediler. Ebû Abdullah Muhammed b. Ali el-Büstî, Ömer b. Meymûn el-Kaysî ve Hammûd b. Gâlib el-Hemedânî gibi âlimler de talebeleri arasında yer alır.

Derrâs el-Fâsî, kendi döneminde İmam Mâlik ve mezhep ileri gelenlerinin görüşlerini en iyi bilen âlimdi. Daha önce Hanefî olan Mağrib halkı arasında Mâlikî mezhebinin yayılmasına öncülük etti. H. Roger Idris, akaid yönünden Eş'arîliği benimsediğini belirttiği Derrâs'ın Mağrib'de bu görüşleri yaymaya çalıştığını söyler. Kaynaklarda eserleriyle ilgili herhangi bir kayda rastlanmayan Derrâs el-Fâsî, Zilhicce 357 (Kasım 968) tarihinde Fas şehrinde vefat etmiş, daha sonra burada adına bir cami yaptırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Faradî, *Târîhu 'ulemâ' il-Endelüs*, Kahire 1966, I, 146; Kâdî İyâz, *Tertibü'l-medârik*, II, 395-397; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis*, I, 278, 327; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm: sene 351-380*, s. 162; Safedî, *el-Vâfi*, XIV, 7-8; İbnü'l-Kâdî, *Çezvetü'l-iktibâs*, Rabat 1973, I, 194-196; Mahlûf, *Şeceretü'n-nür*, I, 103; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 300; Ahmed Emin, *Duha'l-İslâm*, Kahire 1966, I, 299; Miklos Muranyi, *Dirasât fî meşâdiril-fikhi'l-Mâlikî* (trc. S. Buhayrî — Ö. S. Abdülcelil — M. R. Hanefî), Beyrut 1409/1988, s. 149-150; H. R. Idris, "Essai sur la diffusion de l'as'arisme en Ifrîqiya", *Les Cahiers de Tunisie*, I/1, Tunisie 1953, s. 132; a.m.f., "Deux juristes kairouanais de l'époque ziride: Ibn Abî Zaid et Al-Qâbisî (X^e-XIe siècle)", *Annales de l'Institut d'Etudes Orientales*, XII, Alger 1954, s. 134, 175.

CENGİZ KALLES

DERS VEKÂLETİ

Medreselerdeki eğitim ve öğretimi düzenlemek üzere şeyhülislâmlık makamına bağlı olarak kurulan daire.

Resmî bir daire olarak XIX. yüzyılda teşkil edilen ders vekillîği, II. Bayezid döneminde şeyhülislâmların ders vermeye başlamalarından sonra ortaya çıkmıştır. II. Bayezid 911'de (1505) inşa ettirdiği medresede şeyhülislâmın müderrislik yapmasını şart koşunca o sırada şeyhülislâm olan Zenbilli Ali Efendi vakfiyeye göre haftada bir gün ders vermeye başlamış, ancak zamanla şeyhülislâmların idarî faaliyetlerinin yoğunlaşması sebebiyle doğrudan doğruya bu medresede ders vermeleri aksamış, bunun üzerine ders vekili adıyla tayin edilen, ilmi bakımdan yeterliliği ispatlanmış kıdemli bir müderrisin şeyhülislâm adına ders vermesi usulü getirilmiştir. Bu uygulama giderek ders verme dışında başka görevleri de içine alacak şekilde genişlemiş, ders vekilinin yetki ve sorumluluğu zamanla daha da artmıştır. Nitekim önceleri kazaskerlerin denetiminde olan, daha sonra şeyhülislâmlara intikal eden medreselerdeki derslerin düzenli yapılıp yapılmadığının kontrolü ve öğretimin hayatının düzenlenmesi işi şeyhülislâm adına ders vekiline bırakılmıştır. Bütün medrese talebelerinin âmiri olması sebebiyle Bâb-ı Fetvâ'da başlıca yetkililerden biri haline gelen ders vekili ruûs* ve medrese imtihanlarına nezaret etmekle de görevlendirilmiştir. Bunun yanı sıra ders vekilleri, Bayezid vakfiyesi gereği haftada bir gün Beyazıt Camii ve Medresesi'nde ders verme geleneğini de sürdürmüşlerdir (Cevdet, I, 115-116). XIX. yüzyılda, işlerin yoğunluğu sebebiyle onların idaresinde şeyhülislâmlık makamında Ders Vekâleti adıyla bir de daire kurulmuştur.

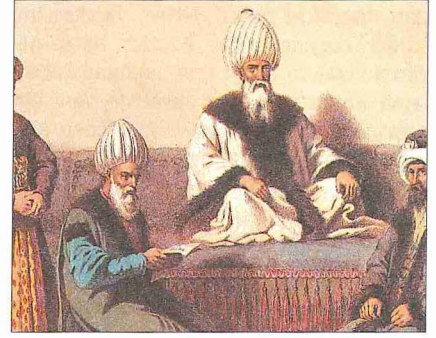
Dairenin teşkilinden sonra görevleriyle ilgili Evkâf-ı Hümayun Nezâreti'nce hazırlanan bir raporla bazı yeni düzenlemeler de yapıldı. Tefsir, hadis cihet*leriyle, vakfiye gereği dersiâm efendilere tahsis edilmiş olan Burhâneddin el-Merginânî'nin *el-Hidâye*, İbrâhim el-Halebî'nin *Mülteka'l-ebhur* ve Halebi Kebîr, Kudürî'nin *el-Muhtasar*'ı gibi eserlerin okutulduğu dersler, ayrıca cuma günü ve cumadan başka diğer günlerdeki vaaz görevleri öteden beri Ders Vekâleti'nce verilmekte iken Sultan Reşad'ın 23 Temmuz 1329 (5 Ağus-

tos 1913) tarihli iradesiyle yürürlüğe konulan Tevcih-i Cihât Nizamnâmesi, İstanbul'daki cihetlerin verilmesi yetkisini Şûrâ-yı Evkâf'a bıraktı. Bu cihetlerin her çeşit muamelesini de bu şûra yerine getirecek, ancak Ders Vekâleti'nce bu konuda daha önce tutulmuş olan defterler de dikkate alınacaktı. 24 Cemâziyelâhir 1337 (27 Mart 1919) tarihli Sultan Vahdeddin'in üç maddelik bir iradesinde ise öteden beri Ders Vekâleti'nce dersiâm efendilere verilen tefsir, hadis, dersiye, kürsü şeyhliği gibi görevlerin yine meşihatça verileceği, Tevcih-i Cihât Nizamnâmesi'nde bulunan bu konuya dair hükmün kaldırıldığı, bu nizamnamenin uygulanmasında şeyhülislâmlığın ve Evkaf Nezâreti'nin yetkili olduğu bildirilmiştir (BA, DÜİT, nr. 15/2-12).

1314 (1896-97) yılına ait *Devlet Salnâmesi*'nde kaydedildiğine göre (s. 228-229) şeyhülislâmlıkta bulunan Meclis-i Mesâlih-i Talebe, Rumeli kazaskerliği rütbesindeki ders vekilinin başkanlığında yedi üye, bir başkâtip, bir muavin ve kâtipten oluşmaktaydı. 1334'te (1916) İttihat ve Terakkî döneminde meşihat bünyesinde yer alan Ders Vekâleti ve Meclis-i Mesâlih-i Talebe dairesinde köklü bir değişiklik olmadı. Ders vekili başkanlığında yeni açılan Medresetü'l-mütehasısın ve Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye Medresesi müdürlerinden bir heyet teşkil edildi.

Bu tarihte Ders Vekâleti kalem bir mümeyyizle değişik seviyelerdeki dört kâtipten oluşmaktaydı (*İlmiyye Salnâmesi*, s. 145). Ders Vekâleti'ne yapılan tayinler *Ceride-i İlmiyye*'de yer almaktaydı (V, 1616-1617, 1776).

Ders Vekâleti'nin sorumluluğu, XX. yüzyıl başlarında medreselerde yapılması istenen köklü islahat sebebiyle arttı. Bu dönemde biri Islâh-ı Medâris Komisyonu, diğeri Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye medreseleri teşkiliyle ilgili olarak gerçekleştirilen iki önemli teşebbüs sebebiyle Ders Vekâleti yoğun bir faaliyet içine girdi. 1914 yılında kurulan Islâh-ı Medâris Komisyonu ile başlayan medreselerin islahı ve bu arada değişik programlı Dârü'l-hilâfeti'l-aliyye, Medresetü'l-mütehasısın, Medresetü'l-vâizîn gibi yeni medreselerin teşkilinde Ders Vekâleti'ne önemli görevler düştü. Bu devrede medreselerle müderris ve talebelere Ders Vekâleti sorumluydu. Medreselerin ve talebelerin içinde bulunduğu sıkıntılı durum, Ders Vekâleti'nin XX. yüzyıl başında ağır tenkitlere uğramasına yol açmıştı. Bunların birinde, Ders Vekâleti'nin ilgisizliği sebebiyle talebelerin karşılaştığı çeşitli meseleler konu edilerek bu daireden gerçek anlamda islahat beklemenin boşuna olduğu, etkili bir islahat için bütün talebenin harekete geçmesi ve ulemânın fikir birliği ile konunun üzerine git-

Ders vekilini şeyhülislâmin huzurunda gösteren bir resim (Ârif Mehmed Paşa, *Mecmûa-i Tesâvir-i Osmâniyye*, İstanbul 1279, levha 4)

mesi gerektiği belirtilmişti (SR, sy. 267, s. 104). Bir başka yazıda da Ders Vekâleti'nin çalışmalarının yetersizliğine temas edilerek her yıl tedrisat başlamadan önce bazı faaliyetlerin görüldüğü, dersler başladıktan sonra ise işlerin takip edilmediği, bu konularda hocaların ve hatta talebenin görüşlerine başvurulacak hazırlık yapıldığı takdirde daha başarılı sonuçlar alınacağı ifade edilmişti. Ayrıca hocaların resmî olarak Ders Vekâleti tarafından tayin edilmesi, öğretim elemanlarının ihtisas sahibi olması, müfettişler tarafından derslerin sıkı bir kontrol altında tutulması gerektiği de bildirilmişti (SR, sy. 461, s. 221).

Medrese eğitiminin düzenlenmesi ve seviyesinin yükseltilmesi için çalışmalar yapan, bir bakıma bugünkü Tâlim Terbiye Kurulu ile Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü'nün benzeri bir müessese olan Ders Vekâleti'nin görevlerini Cumhuriyet'in ilânından sonra Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti üstlenmiş, bu dönemde medreseler dârülhilâfe ve ilmiye medreseleri olmak üzere iki grupta ele alınmıştır. Bu durum medreselerin 1924'te kapatılmasına kadar sürmüştür.

BİBLİYOGRAFYA :

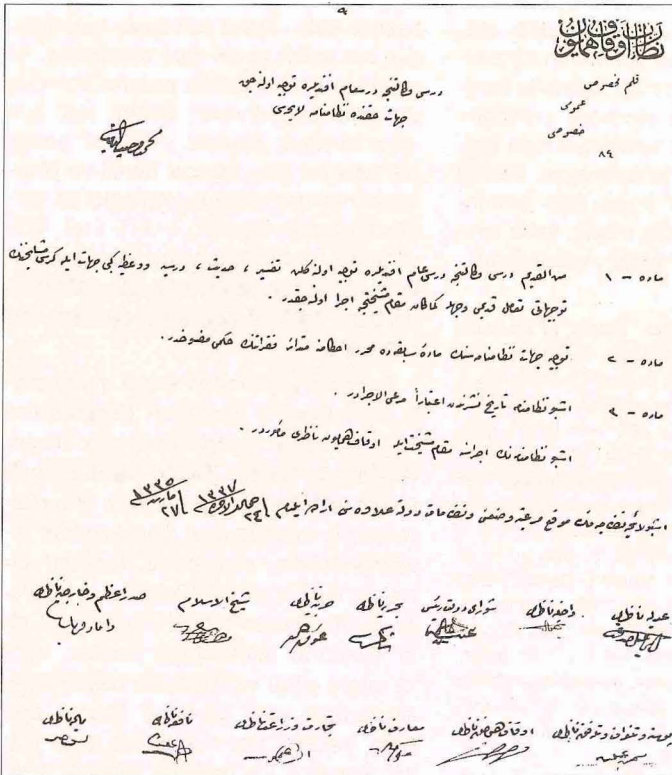
BA, DÜİT, nr. 15/2-12; *Devlet Salnâmesi* (1314), s. 228-229; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 145-205; Cevdet, *Târih*, I, 115-116; SR, sy. 267 (1331), s. 104; sy. 285 (1332), s. 399; sy. 461 (1338), s. 221 ve türlü sayılar; *Ceride-i İlmiyye*, V, İstanbul 1338, s. 1616-1617, 1776; Pakalın, I, 428.

MEHMET İPŞİRLİ

DERSAADET

(bk. İSTANBUL).

Ders Vekâleti'nce dersiâmlara verilecek görevle ilgili bir nizamnâme (BA, DÜİT, nr. 15/2-12)